

ТЕКСТИ ПУБЛІЧНОГО МОВЛЕННЯ ЯК НАВЧАЛЬНИЙ МАТЕРІАЛ У КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Зоряна Мацюк

Львівський національний університет імені Івана Франка

Анотація. Статтю присвячено проблемі використання текстів публічного мовлення як матеріалу для аудіювання у курсі української мови як іноземної. На прикладі публічного виступу Дмитра Павличка автор простежує етапи роботи над текстом публіцистичного стилю та з'ясовує особливості підготовки до його адекватного сприйняття студентами-іноземцями.

Ключові слова: лінгводидактика, українська мова як іноземна, аудіювання, тексти публічного мовлення

«У світі, наповненому шумами, найрізноманітнішими природними звуками і привнесеними в наше життя бурхливим технологічним рухом, людині подаровано унікальне звукове середовище, вписане в її буття, – мовлене слово», – зауважує професор Олександра Сербенська [Сербенська, ел.рес.].

Всебічне, глибоке вивчення багатогранних властивостей усної мови відкриває безмежні можливості для структурно-функціонального вивчення природи усного мовлення, багатоманітності його інтонації, емоційно-експресивного забарвлення, інтелектуально-логічної чіткості й стрункості, структурно-граматичної та смислової організації, здатності до дискурсивного розгортання як засобу прийому, трансформації та передавання різноманітної інформації [Закономірності 1965, с. 7].

Усне мовлення як одна з форм української літературної мови привертає увагу методистів через актуальність проблем навчання видів мовленнєвої діяльності – слухання і говоріння, між якими існує нерозривний зв'язок. Лінгводидактичні спостереження і висновки щодо навчання іноземного слухача усного українського літературного мовлення безпосередньо пов'язані з лінгвістичними дослідженнями закономірностей розвитку і функціонування усної української літературної мови.

У методиці навчання української мови як іноземної є достатня кількість праць, присвячених методичним аспектам навчання діалогічного мовлення, запропоновано підходи до відбору та організації матеріалу, наведено види

вправ, що уможливають формування навичок діалогічного спілкування [Васильєва 2009, с. 238–247]. Однак у багатьох випадках, наприклад, на лекції, науковій конференції, симпозіумі, не діалогічна, а монологічна форма спілкування стає основною для іноземного студента. За межами навчальної аудиторії усний монолог як форму цілеспрямованого тривалого словесного акту, який розрахований на слухове сприймання, студент-іноземець чує по радіо і телебаченні, на публічних зібраннях (мітингах, масових зібраннях на честь певної події, ювілею, зустрічах з відомими людьми тощо).

Сучасна теорія комунікації й сучасна лінгводидактика виходять з того, що в суто мовному аспекті справжньою метою, засобом і кінцевим продуктом мовної комунікації є текст як «комунікативне визначене ім'я будь-якої речі» [Сватко, ел.рес.]. Публічне мовлення трактують як особливий вид тексту, створюваний за законами риторики, орієнтований на переконання, що зумовлює його інтеграційну природу (письмово-усна форма реалізації, книжно-розмовний тип мовлення, підготовлено-імпрізаційний характер реалізації). У ньому найповніше реалізується система мовленнєво-мисленнєвих дій – уміле використання форм людського мислення та мовних засобів їх вираження. Специфіка тексту публічного мовлення полягає в тому, що «виголошуючи попередньо підготовлений текст, промовець враховує ситуацію, обставини, умови спілкування, пристосовуючись до яких, може дещо модифікувати текст, вносити в нього багато усномовних елементів, вдаватися до повторів тощо» [Мацюк, Станкевич 2005, с. 99].

Мова текстів публічних виступів є максимально динамічною системою, що віддзеркалює усі суспільно-політичні процеси нашого часу і разом з тим відображає закономірності і тенденції розвитку мови на певному етапі, тобто є своєрідним «мовним обличчям» епохи, продуктом синхронного зрізу. З іншого боку, усне монологічне мовлення – це індивідуальна мовленнєва діяльність, яка характеризується специфікою мовної організації, відзначається загальною структурною цілісністю і композиційною завершеністю, підпорядковується позамовним чинникам та узгоджується із загальними етичними вимогами спілкування.

В історії сучасного політичного життя України злободенною, болючою і неперехідною була і залишається тема Революції гідності, яка відбувалася на Майдані в Києві, починаючи від листопада 2013 року, і яка перейшла в криваве протистояння сьогодні на Сході України. Поет, публіцист, громадсько-політичний діяч, Герой України Д. Павличко відгукнувся на революційні події 2014 року не лише поетичним словом – збіркою «Вірші з Майдану», але низкою виступів з трибуни Майдану (24 листопада, 28 листопада, 11 грудня, 15 грудня 2013 року, 23 січня, 18 лютого 2014 року).

Для польського слухача Д. Павличко може бути цікавий як Надзвичайний і Повноважний посол України в Польщі (1999–2001 рр.). У своєму інтерв'ю польській газеті «Час, люблінський тижневик» (Tygodnik Lubelski „Czas”) Д. Павличко сказав: «Польща – найважливіша держава для України у Центральній Європі. Польська мова мені відчиняла вікна не тільки на Польщу, а й на цілий світ». Особливо зворушливо оцінив значення Любліна у своєму відчутті Польщі: «Я ще не встиг доторкнутися до Любліна, а він уже в серці моїм». Тексти публічних виступів, заяв, привітань, листів, рецензій, статей і численних інтерв'ю Д. Павличка на посаді Посла України в Польщі, наприклад: «Польща – наш провідник в дорозі до Європи», «Про стратегічне партнерство між Україною і Польщею», «Польську мову я вивчав у школі» та інші [Павличко 2004] можуть стати об'єктом вивчення в польськомовній аудиторії.

Об'єктом дослідження обрано текст публічного виступу Д. Павличка на Майдані 23 січня 2014 року як навчальний матеріал для вироблення навичок аудіювання в курсі української мови як іноземної.

Дмитро Павличко як поет, без сумніву, майстерно володіє поетичними фігурами, які він вживає у тексті публічного мовлення. Відомо, що успішність публічного виступу, сила його впливу на слухачів значною мірою залежить від індивідуального стилю оратора, його вміння доречно використовувати весь арсенал вербальних і невербальних засобів спілкування. Усю силу свого таланту автор вклав, на нашу думку, у побудову тексту. Визначальною для промовця стала схема **що, для чого, у який спосіб** сказати. З огляду на це Д. Павличко творить текст публічного виступу і добирає мовні засоби.

Сприйняття мовлення слухом починається з виділення смислових орієнтирів, якими є насамперед лексичні одиниці. Публічний виступ Д. Павличка на Майдані тематично пов'язаний з політичними подіями, які відбувалися у Києві на Майдані Незалежності у січні 2014 року, коли сталися перші сутички між владою і повстанцями і загинули перші герої Небесної Сотні. Тому ключовими у тексті виступу Д. Павличка є слова *збройна війна, зброя, танки, гармати, стріляти, розігнати, загинути, мертві, убиті, озброєний, беззбройний*. Студент-іноземець повинен зрозуміти їхню семантику, тематичну належність, семантичні та словотвірні зв'язки.

Сприйняти та усвідомити українські реалії іноземному слухачеві допоможе робота над змістом лексем *Українська Народна Республіка, князя і козацька держава, Українська Повстанська Армія, Сандармох, Верховна Рада, Акт незалежності України, беркутівець, перекинчики*. Не менш важливим для розуміння змісту тексту публічного виступу є адекватне сприйняття семантики цілих фраз. Так, окремих коментарів потребує фраза *атиконституційні закони, списані з російських шпаргалок*. Йдеться про закони, які ухвалила Верховна Рада 16 січня і прийняття яких спро-

вокувало силове протистояння 19 січня на Майдані в Києві. Після розкриття змісту цієї фрази буде легше зрозуміти зв'язок між початком і кінцем тексту, пор.: *Влада Януковича 19 січня 2014 року розпочала збройну війну проти українського народу. – П'ять хлопців, які загинули тут позавчора і вчора, набагато живіші, ніж перекинчики у Верховній Раді, що 16 січня проголосували за атиконституційні закони, списані з російських шпаргалок.*

Характерними для усного мовлення Д. Павличка є образні засоби: слова, вжиті в переносному значенні, метонімія, наприклад: *Влада озброєна не тільки танками, гарматами, отруйними газами, а й ненавистю до української державницької ідеї та до нашого бажання об'єднатися з вільними європейськими державами; Нема такої зброї на світі, що здатна знищити слово Шевченка й Франка; Дорогий Майдане!*

Увагу студента варто привернути до покликання автора на власну участь у боротьбі України за незалежність – написання *першого речення до Акта проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року*. Цей вдалий авторський прийом допомагає Д. Павличкові показати роль особистості у державотворчих процесах і утвердити думку про те, що людина залишається жити навіть тоді, коли її знищують як плоть.

Підсилюють емоційний вплив на слухача граматичні форми множини іменників, що є власними назвами. Відомо, що такі форми вживають зі стилістичною метою. Абстрагуючись від конкретних осіб і територій автор створює узагальнений типовий образ людей і подій, наприклад: *Я знаю, в мене стрілятимуть депутати-зрадники – Сухі, Олійники, Колісниченки; Нема такої зброї на світі, що здатна знищити пам'ять про мільйони українців, убитих голодоморами, в тюрмах та Сандармохах.*

Формами наказового способу дієслів *перейдіть, не зганьбіть* автор виражає спонукання до дії, наказ. Важливо навчити іноземного слухача точно встановлювати зв'язок між дією та її виконавцем, наприклад: *звертаюся до беркутівців – перейдіть на сторону повстанців, не зганьбіть своїх батьків і предків.*

Провідним мотивом публічного виступу Д. Павличка на Майдані стала тема незнищенності, непереможності українців. Основною ідеєю – бажання впевнити у цьому всіх, хто попри страшний збройний опір влади, мороз, виявив готовність захистити свій вибір, своє бажання об'єднатися з вільними європейськими народами. Д. Павличко розпочинає виступ звертанням *Народе мій безсмертний!* і закінчує гаслами *Ми живі! Ми переможемо!*

Теза вмістилася в одне не окличне речення: *Влада Януковича 19 січня 2014 року розпочала збройну війну проти українського народу*. Можна лише уявити, яким тоном і з якою інтонацією має бути виголошена ця теза – низький тон, стверджувальна інтонація. В іншомовній аудиторії на прикладі цієї фрази публічного виступу Д. Павличка можна повторити інтонаційні конструкції української мови і провести дискусію з приводу обрання відповідного, на думку студентів, типу інтонаційної конструкції.

Висновкову частину тексту треба відділити від попередньої довгою паузою. Перше речення *Війну проти яничарів і манкуртів український народ виграє*, в якому закладено основну думку, мусить бути виголошене з більшою силою голосу і стверджувальною інтонацією.

Наступне речення варто розглянути окремо з огляду на особливість його структури. Складна побудова, велика кількість однорідних членів речення, наявність дієприкметникового звороту – все це може утруднювати сприйняття такої синтаксичної конструкції слухом. Отже, важливо навчитися правильно інтонувати це речення, ділити його на частини та синтагми, робити логічні наголоси, наприклад: *Майдан розігнати можна, убити сотні беззбройних людей можна, але нема такої зброї на світі, що здатна знищити слово Шевченка й Франка, пам'ять про нашу княжу й козацьку державу, про Українську Народну Республіку, про Українську Повстанську Армію, про мільйони українців, убитих голодоморами, в тюрмах та Сандармохах*. Основний акцент необхідно зробити на протиставленні, яке в реченні вербалізовано сполучником *але* та присудковим словом *нема*. Підрядна означальна частина інтонаційно пов'язана зі співвідносним словом *такої* та означуваним словом *зброї*.

У підрядній частині є три ряди однорідних членів речення, які синтаксично пов'язані з різними словами. Іменники *слово* і *пам'ять* логічно пов'язані з дієсловом *знищити*. Другий ланцюжок однорідних членів речення залежить від іменника *пам'ять*. Допомогти іноземцеві зрозуміти цю залежність може прийменник *про*, який повторюється. Третій ряд однорідних членів завершує складну синтаксичну конструкцію і входить до складу дієприкметникового звороту *убитих голодоморами, в тюрмах та Сандармохах*. Труднощі для іноземного слухача може викликати дієслівне керування. Воно реалізоване різними відмінковими формами іменників *голодоморами* (О. в.) і *в тюрмах та Сандармохах* (М. в.), використання яких зумовлене різницею лексичних значень залежного слова.

Наступне речення *Скільки б нас не вбивали, ми досі не мертві!* підтверджує безперервний плін думки, тому тривалість паузи між цими двома реченнями скорочена. Вони мають єдине ритмомелодійне оформлення: висота тону поступово зростає і знижується до кінця другого речення попри його окличність. Функція знака оклику, поставленого автором у письмовому варіанті тексту публічного мовлення, на нашу думку, полягає у підсиленні стверджувальності.

Нерозривну єдність змісту наступних речень з двома попередніми забезпечують прикметники *не мертві, живіші, вічні*. Така послідовність вживання прикметників одного семантичного поля свідчить уміння не просто уникати повторень, а забезпечувати, вибудовувати змістову, контекстуальну і логічну цілісність: *Скільки б разів нас не вбивали, а ми досі не мертві! П'ять хлопців, що загинули тут позавчора і вчора, набагато живіші, ніж перекинчики у Верховній Раді. Ті хлопці вічні!*

Бажання автора використати прикметник *живий* у порівняльній конструкції змусила вжити невластиву для цього слова форму вищого ступеня порівняння. Видається, що цей виступ Д. Павличка запрограмував українську свідомість на Вічність, яку народ України як згусток болю за загиблими і вияв вдячності за їхню самопожертву заклав у вислові *Герої не вмирають! Повертайтеся живими!*

Іноземний слухач має бути готовим до того, що текст публічного виступу завершується закликами або гаслами. Текст Д. Павличка закінчується висловами *Ми живі! Ми переможемо!* У поєднанні зі звертанням *Народе мій безсмертний!* вони утворюють єдину змістову і структурну цілісність тексту. Сповнене патріотичного духу традиційне гасло *Слава Україні!* Воно сьогодні виконує функцію вітального вислову, тому іноземний студент має знати вислів у відповідь *Героям слава!*

Отже, готуючи іноземного студента до сприйняття публічного публіцистичного монологічного мовлення, необхідно навчити його виділяти смислові орієнтири, визначати лексико-граматичні засоби індивідуального стилю автора, ідентифікувати інтонаційну конструкцію з моделлю речення, аналізувати структуру тексту в цілому. Тексти публічного мовлення Д. Павличка відзначаються своєрідністю структурного оформлення, мовного наповнення, тематичного багатства, тому можуть стати цінним навчальним матеріалом у курсі української мови як іноземної.

ЛІТЕРАТУРА

- Васильєва Л., 2009. *Навчання діалогічної форми спілкування іноземною мовою: відбір та організація навчального матеріалу*, в: Теорія і практика викладання української мови як іноземної, вип. 4, Львів, с. 238–247.
- Закономірності розвитку українського усного літературного мовлення*, Київ, 1965.
- Мацюк З., Станкевич Н., 2005. *Українська мова за професійним спрямуванням*, Київ.
- Павличко Д., 2014. *Амбасадор* : ст. виступи, інтерв'ю, док. Київ.
- Сватко Ю. *Мовленнєва діяльність і навчальний текст як вторинний інформаційний продукт* [Електронний ресурс].
- Сербенська О. *Усне мовлення в системі гуманістичних цінностей* [Електронний ресурс].

TEXTS OF PUBLIC SPEECH AS AN EDUCATION MATERIAL IN THE COURSE OF UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

Summary. The article is devoted to the use of texts of public broadcasting as a material for listening in the course of Ukrainian language as a foreign language. Based on the Pavlychko public speaking Author traces the stages of the text journalistic style and clarifies the peculiarities of its adequate perception of the foreign students.

Key words: glottodidactics, Ukrainian as a foreign language, public broadcasting